

Ion RUSU

INDIVIDUALIZAREA SANȚIUNILOR DE DREPT PENAL

CURS MASTER

**UNIVERSUL JURIDIC
București
-2011-**

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOȚIT DE SEMNĂTURA
AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE PE
INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

RUSU, ION,

**Individualizarea sancțiunilor de drept penal :
curs master / Ion Rusu. - București : Universul Juridic,
2011**

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-533-8

343(498)

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

COMENZI ON-LINE,

CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%

CUVÂNT ÎNAINTE

Deși despre individualizarea sancțiunilor de drept penal s-a mai scris în doctrina penală, nimeni nu a abordat această problematică într-un cadru atât de amplu și cuprinzător cum o face autorul lucrării de față.

În viziunea autorului tratarea individualizării pedepsei presupune o amplă analiză introductivă în dreptul penal ca ramură a dreptului, apoi a științei dreptului penal, a principiilor fundamentale ale dreptului penal, a izvoarelor dreptului penal, a raportului juridic penal și a doctrinelor penale referitoare la sancțiunile de drept penal.

Abia după aceste considerații generale introductive, autorul abordează materia propriu-zisă penală tratând despre interpretarea legii penale, răspunderea penală, sancțiunile de drept penal.

În continuare autorul se ocupă de individualizarea sancțiunilor de drept penal (T. II) și cu variatele aspecte care țin de această materie. Lucrarea se încheie cu o problematică nouă, aceea a reindividualizării sancțiunilor de drept penal.

Bazându-se pe o documentație temeinică autorul reușește să înfățișeze aspectele esențiale ale temei abordate, cu numeroase exemplificări din jurisprudență și cu multiple reflecții personale care dau un caracter bogat și profund întregii lucrări.

Deosebit de interesante sunt și dezvoltările din lucrare privind individualizarea judiciară a executării pedepselor și individualizarea pedepsei în situații speciale, teme noi, mai puțin tratate în lucrările de specialitate.

De remarcat și preocuparea autorului de a prezenta problematica abordată în lumina documentelor Uniunii Europene lărgind mult sfera de tratare a materiei individualizării sancțiunilor de drept penal.

Scrisă într-un stil clar, accesibil lucrarea destinată masteranzilor își va atinge scopul de a aprofunda materia penală și a oferi cititorilor multiple repere certe pentru o înțelegere corectă a științei dreptului penal în general și a problematicii individualizării sancțiunilor de drept penal, în special.

Prof. univ. dr. George Antoniu
Director științific onorific
al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”
al Academiei Române

FOREWORD

Although it has been written on individualization of sanction of criminal law in the penal doctrine nobody has ever tackled this issue in such a comprehensive and inclusive perspective as the author does in this book.

According to the author's vision, dealing with the individualization of sanction presupposes a broad introductory analysis in criminal law as a branch of law, then of criminal law science, of fundamental principles of criminal law, of criminal law sources, of criminal justice report and of criminal doctrines on criminal law penalties.

Only after outlining these general introductory considerations, the author deals with the actual criminal matter analyzing the interpretation of Criminal law, criminal liability, criminal law sanctions.

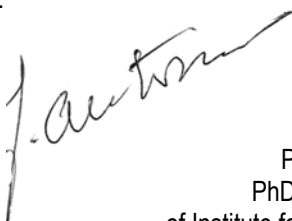
Furthermore the author deals with the individualization of sanction of criminal law (T. II) and the various issues pertaining to this matter. The book concludes with a new issue which is the reindividualization of sanction of criminal law.

Based on a thorough documentation, the author manages to portray the essential aspects of the topic, with numerous examples of jurisprudence and with many personal reflections that render a rich and profound feature of the entire work.

Particularly interesting are also the developments on the judicial individualization of enforcing the sentences and the individualization of sanction in special cases, new themes, less treated in the specialized literature.

It must be mentioned also the author's concern to cover the tackled issue in the light of EU documents, greatly expanding the scope of analysis regarding the individualization of sanctions of criminal law matter.

Written in a clear and accessible style, the work intended for masters' students will achieve its purpose to go thoroughly into the criminal law matters and to provide readers multiple clear benchmarks for a correct understanding of criminal law science in general and of the issues of the individualization of sanctions of criminal law, in particular.

Professor George Antoniu,
PhD Honorary Scientific Director
of Institute for Legal Research "Andrei Radulescu
Academy" of Romanian Academy

AVANT-PROPOS

Bien que l'on ait déjà écrit sur l'individualisation des sanctions de droit pénal dans la doctrine pénale, personne avant cet auteur n'a approché cette problématique dans un cadre aussi ample et compréhensible.

Dans sa vision, l'approche de l'individualisation de la peine suppose une ample analyse introductive dans le droit pénal en tant que branche du droit, ensuite de la science du droit pénal, des principes fondamentaux du droit pénal, des sources du droit pénal, du rapport juridique pénal et des doctrines pénales concernant les sanctions de droit pénal.

Ces considérations générales introductives une fois faites, l'auteur approche la matière proprement dite pénale, traitant de l'interprétation de la loi pénale, de la responsabilité pénale, des sanctions de droit pénal.

L'auteur continue en se penchant sur l'individualisation des sanctions de droit pénal (T. II) et sur les divers aspects relevant de cette matière. L'ouvrage se clôt sur une problématique nouvelle, celle de l'individualisation des sanctions de droit pénal.

En se basant sur une solide documentation, l'auteur réussit à présenter les aspects essentiels du thème abordé, avec nombre d'exemples de la jurisprudence et de multiples réflexions personnelles conférant un riche et profond caractère à l'ouvrage.

Les développements concernant l'individualisation judiciaire de l'exécution des peines et l'individualisation de la peine dans des situations spéciales sont remarquablement intéressants, car ce sont des thèmes nouveaux, moins traités par les ouvrages de spécialité.

Remarquable aussi la préoccupation de l'auteur de présenter la problématique abordée à la lumière des documents de l'Union Européenne, en élargissant par là-même la sphère de la matière de l'individualisation des sanctions de droit pénal.

Ecrit dans un style clair et accessible, cet ouvrage destiné aux étudiants en master atteindra son but : approfondir la matière pénale et offrir aux lecteurs de multiples repères certains pour une correcte compréhension de la science du droit pénal en général et de la problématique de l'individualisation des sanctions de droit pénal, plus spécialement.

George ANTONIU

Professeur des Universités
Directeur scientifique honorifique de l'Institut
de Recherches Juridiques «Académicien Andrei
Radulescu» de l'Académie Roumaine

ABREVIERI

R.R.D.	– Revista Română de Drept
R.D.	– Revista Dreptul
R.D.P.	– Revista de Drept Penal
C.D.P.	– Caiete de Drept Penal
art.	– articolul
alin.	– alineat
lit.	– litera
nr.	– numărul
parag.	– paragraful
p.	– pagina/ paginile
pct.	– punctul
vol.	– volumul
op. cit.	– opera citată
B. Of.	– Buletinul Oficial
M. Of.	– Monitorul Oficial
C.A.	– Curtea de Apel
cap.	– capitolul
C. pen.	– Cod penal
C. pr. pen.	– Cod procedură penală
col.	– colaboratorii
C.D.	– Culegere de Decizii
C.S.J.	– Curtea Supremă de Justiție
dec.	– decizie
dec. pen.	– decizie penală
secț. pen.	– secția penală
exp.	– exemplu
idem	– același
ibidem	– în același loc
jud.	– judecătoria
Î.C.C.J.	– Înalta Curte de Casație și Justiție
Trib. Jud.	– Tribunalul Județean
Trib. Sup.	– Tribunalul Suprem

TITLUL I

Considerații generale

CAPITOLUL I

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE

Secțiunea 1

Dreptul penal – ramură a dreptului românesc

1. REFERINȚE ISTORICE

Referindu-se la necesitatea asigurării unei ordini sociale în oricare societate, indiferent de nivelul dezvoltării sale, profesorul Vintilă Dongoroz aprecia că „ordinea implică însă *reguli de conduită*, cari să arate fiecăruia ce-i este îngăduit să facă și ce nu-i este îngăduit, adică cum trebuie să se poarte, ce conduită trebuie să aibă în cadrul vieții de relațiune. Ordinea mai implică și *măsuri de reintegrare* cari să asigure restabilirea echilibrului atunci, când regulile de conduită nu au fost observate. Ordinea presupune deci o sumă, un ansamblu, un complex, de reguli cari să conțină în ele atât prescripțiuni privind conduita (*precepte*), cât și măsuri privind reacțiunea (*sanctiunea*).

Rând pe rând, și pas cu pas (în mod evolutiv și perzistent) s'a ajuns la asigurarea ordinii sociale înlăuntrul fiecărei societăți, prin disciplinarea, tot mai completă, a vieții de relațiune”¹.

În continuarea expunerii sale, autorul citat identifică și principalii factori care au contribuit la înfăptuirea ordinii sociale, respectiv: „*obiceiurile* (ordinea cutumiară, tradiția), *prescripțiunile religioase* (ordinea religioasă, religia), *preceptele morale* (ordinea etică, morală) și *rânduielele dreptului* (ordinea juridică, dreptul). Instituirea acestor ordine s'a produs, desigur, în mod succesiv, așa încât, pe măsură ce o ordine nouă își croia drum în rânduirea vieții de relațiune, ea se suprapunea celorlalte, fără a le înlătura”².

Examinând modul de organizare internă a oricărei societăți și implicit apariția dreptului, același autor aprecia că aceasta „a variat dela grup social la grup social, începând de la organizarea lăuntrică a familiei, apoi a clanului și așa mai departe și a evoluat, înlăuntrul fiecărui grup social, de la epocă la epocă.

Ea a avut însă, pretutindeni, ca rezultat crearea unei puteri sociale, unei autorități publice conducătoare (*ordinea politică*). Când puterea publică a devenit o forță bine încheagată, ea a căutat pe de o parte să-și asigure trăinicia, iar pe de altă parte să-și mărească sfera stăpânirii sale asupra grupului social. Puterea publică nu putea să realizeze acest țel al său decât impunând *reguli de conduită* membrilor colectivității (la început privind raporturile acestora cu puterea publică, apoi raporturile lor cu colectivitatea, iar mai târziu chiar relațiunile dintre ei) și *asumându-și rolul de arbitru*, în caz de conflict. Acestor reguli de conduită li s'a dat numele de *reguli de drept*, sau *norme juridice*. Astfel s'a născut *Dreptul* cu rânduielele sale, deci *ordinea juridică*”³.

¹ V. Dongoroz, *Drept penal*, București, 1939, p. 6.

² *Ibidem*, p. 6.

³ *Ibidem*, p. 7-8.

Examinarea realizată de autorul citat se referă desigur la apariția unor norme de drept generale care au vizat apărarea tuturor valorilor sociale, nu numai cele mai importante, care de regulă, au fost și sunt apărare prin norme de drept penal.

Apreciem și noi că *ordinea juridică* este parte componentă a ordinii sociale, aceasta reprezentând „reglementarea (disciplinarea) vieții de relațiune, cu ajutorul regulilor de drept (normelor juridice)”¹.

Fără îndoială, că la asigurarea ordinii sociale indispensabile dezvoltării oricărei societăți, indiferent de perioada istorică parcursă, avem în vedere, pe lângă alte elemente și implementarea unei ordini juridice, care include o varietate de norme de drept menite să apere o serie de valori sociale, stabilite de către puterea politică din societatea respectivă.

Odată cu trecerea timpului societatea a identificat principalele valori sociale și modalitățile concrete de apărare a acestora.

Astfel, cele mai importante valori sociale au fost apărare prin norme de drept penal, norme juridice care au impus de-a lungul timpului măsuri sancționatorii mai severe în raport cu alte norme juridice.

În literatura juridică de specialitate s-a susținut că în perioada anterioară unirii, „cu toată vitregia vremurilor trăite de poporul român, evoluțiunea justiției represive, în ținuturile românești, nu diferă prea mult de evoluțiunea din țările apusului”².

Cercetarea evoluției dreptului penal român, scoate în evidență că primele norme juridice cunoscute apar atât în Moldova, cât și în Țara Românească la mijlocul secolului al XVII-lea. Astfel, cu o influență ideologică și conceptuală puternic occidentală, în anul 1646 a apărut în Moldova *Cartea pentru învățători* a lui Vasile Lupu, iar câțiva ani mai târziu, respectiv în anul 1652 în Țara Românească *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab.

Deși cele două pravile nu reflectau cu prea multă acuratețe situația concretă din cele două țări române, fiind în mare parte copiate din legislațiile occidentale, au rezistat circa 200 de ani în Moldova și circa 130 de ani în Muntenia.

Referitor la evoluția legislației penale scrise din cele două țări române până la Unirea Principatelor Române de la 1859, în literatura de specialitate s-a susținut că „în Moldova: Pravila lui Vasile Lupul rămâne, virtual, în vigoare până la 1814, când apare o nouă pravilă lucrată de *Andronache Donici* al cărui nume îl poartă; aceasta rămâne în vigoare până la 1826, când este pusă în aplicare *Condica domnitorului Al. Sturza* care este, în mare parte inspirată din dreptul austriac (acest drept era bine cunoscut, fiindcă, după alipirea Bucovinei la Austria, au fost traduse în românește legiurile împăratului Iosef al II-lea); intervenind, la 1832, *Regulamentul organic* acesta aduce oarecare modificări procedurale dreptului existent”³.

Același autor menționează că în Muntenia „*Pravila lui Matei Basarab* rămâne în vigoare până la 1780, când intervine *Pravila lui Al. Ipsilante* care cuprinde o extragere de texte din Basilicale și o culegere de rânduieli statornicite de obiceiul pământului; această pravilă rămâne în vigoare, integral, până la 1817, când intervine *Condica lui Caragea* care cuprindea și dispozițiuni penale, dar nu complete, așa că, pentru unele cazuri se mai folosea încă *Pravila lui Ipsilante*; același lucru sub *Regulamentul organic*, intrat în vigoare la 1832, care conținea reguli procedurale.

La 1850 sunt promulgate *Codul Penal și Procedura Penală Barbu Știrbey* a căror elaborare începuse sub domnitorul *Al. Ghica* și fusese continuată sub domnitorii *Gh. Bibescu* și *Barbu Știrbey*. Aceste coduri, compilate după legiuirea franceză, cu mici adoptări la stările locale, au intrat în vigoare la 1852”⁴.

Literatura de specialitate scoate în evidență faptul că prima încercare de elaborare a unei legislații uniforme în acest domeniu în Muntenia este consemnată la 1850 când a fost prezentat primul proiect de Cod penal realizat de către Vasile Boierescu, care însă nu a fost acceptat.

Preocupările pentru elaborarea unui Cod penal și a unui Cod de procedură penală care să unifice legislațiile celor două provincii românești au devenit mai evidente după Unirea Principatelor Române, când

¹ *Ibidem*, p. 8.

² *Ibidem*, p. 75.

³ *Ibidem*, p. 76.

⁴ *Ibidem*, p. 76 și 77.

„la 1864 este însărcinată o comisie care, într'un termen extrem de scurt (vreo trei luni) a și alcătuit cele două proiecte, unul pentru *Codul penal* (copiat după Codul francez din 1810, cu unele din modificările admise în Franța, la 1863, și cu oarecari împrumuturi din Codul penal Prusian dela 1851) și altul pentru *Procedura penală* (copiat iarăși după Codul de instrucțiune criminală francez, din 1808)”¹.

După ce au fost votate de Parlament, cele două coduri au fost trimise domnitorului Al. I. Cuza, care le-a promulgat (cu unele completări și modificări efectuate de Consiliul de Stat la cererea domnitorului), intrând în vigoare în luna aprilie 1865.

Cu toate că cele două coduri au rămas în vigoare până la 1 ianuarie 1937, dată la care a intrat în vigoare Codul penal și de procedură penală Carol al II-lea (72 de ani), acestea au suferit numeroase modificări și completări.

Deși cele două coduri au fost copiate din legislația franceză și austriacă (într-o măsură mai mică), ele au avut o importanță majoră în dezvoltarea dreptului românesc de la acele timpuri.

După Unirea de la 1918, s-a pus tot mai acut problema unificării legislației, activitate extrem de importantă, dar în același timp și destul de dificilă în acele condiții istorice.

Astfel, aplicarea celor două coduri s-a realizat în Basarabia destul de repede, respectiv în anul 1919, iar unele dispoziții ale procedurii penale au fost puse în aplicare pe tot teritoriul României în anul 1925, în timp ce în Ardeal și Bucovina a continuat să se aplice Codul penal ungar și cel austriac.

În acele condiții istorice total diferite (determinare de Unirea celor trei provincii române, legislația nu era uniformă, aplicându-se într-un mod diferit de la o zonă la alta), specialiștii în domeniu au susținut din ce în ce mai acut necesitatea unificării legislației penale române prin adoptarea unui nou Cod penal și a unui nou Cod de procedură penală.

Acest aspect s-a impus cu atât mai mult cu cât în acea perioadă la nivel european interveniseră o serie de schimbări politice majore (ca de altfel și în România), schimbări care în mod inevitabil au antrenat și modificări legislative, legislația noastră penală fiind practic depășită.

Astfel, existând o voință politică majoritară, precum și sprijinul regelui Carol al II-lea, în luna martie 1936 au fost votate și promulgate cele două coduri, care au rămas în istoria noastră cu denumirea de *Codul penal Carol al II-lea* și *Codul de procedură penală Carol al II-lea*, acestea intrând efectiv în vigoare la 1 ianuarie 1937.

Fără îndoială că deși deseori criticate și ulterior modificate și completate în mai multe rânduri, cele două coduri reprezintă un succes major al politicii penale române, succes cu atât mai important cu cât a fost realizat în condiții destul de dificile, determinate în general de greutățile întâmpinate în planul unificării legislației penale române în vederea aplicării ei pe tot teritoriul țării.

2. NOȚIUNEA, OBIECTUL ȘI SCOPUL

Noțiunea. În decursul timpului, dreptul penal a fost definit în moduri diferite, de la o etapă la alta, iar uneori chiar de la un autor la altul, în funcție de perioada istorică de dezvoltare a dreptului românesc și european.

Astfel, la începutul secolului trecut, după ce realizează o amplă examinare a definițiilor care s-au dat în decursul timpului dreptului penal de către diferiți autori, profesorul Ioan I. Tanoviceanu menționa că acesta poate fi definit ca fiind „acea ramură a dreptului public intern, care se ocupă de infracțiuni și de pedepsele ce trebuiesc aplicate acelor care le comit”².

În doctrina juridică de la mijlocul secolului trecut, dreptul penal a fost definit de către un alt mare specialist în domeniu ca fiind „un ansamblu (sistem) de norme juridice prin cari se disciplinează integral reacțiunea represivă”³.

¹ *Ibidem*, p. 77.

² I. Tanoviceanu, *Tratat de Drept și Procedură Penală, Edițiunea a doua a cursului de drept și procedură penală, revăzut și completat, doctrina de Vintilă Dongoroz, referințe la legislațiunile din Bucovina și Ardeal de dr. Corneliu Chiselită și dr. Ștefan Laday, jurisprudența de Eugen C. Decuseară, cu prefața de N.C. Schina*, Tip Curierul Judiciar, București, 1924, vol. I, p. 13.

³ V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 33.

Mult mai târziu, un alt autor aprecia că „dreptul penal (legislația penală), ca ramură a sistemului de drept românesc este format din totalitatea normelor juridice prin care se prevede în ce condiții o faptă este infracțiune, felul acestor infracțiuni, sancțiunile ce se aplică în cazul comiterii lor, precum și răspunderea penală în scopul apărării ordinii de drept în România împotriva unor asemenea fapte”¹.

Un colectiv de autori, definește dreptul penal ca fiind „o ramură a sistemului nostru de drept, fiind alcătuit dintr-o totalitate de norme juridice legiferați de puterea legislativă, care stabilesc ce fapte constituie infracțiuni, condițiile răspunderii penale, sancțiunile și alte măsuri ce urmează a fi aplicate sau luate de către instanțele judecătorești împotriva persoanelor care au săvârșit infracțiuni, în scopul apărării celor mai importante valori sociale ale statului de drept”².

De asemenea, în literatura de specialitate dreptul penal, ca ramură a sistemului dreptului românesc, a fost definit ca fiind „acea ramură a dreptului public formată din ansamblul normelor juridice care reglementează relațiile de apărare socială prin incriminarea ca infracțiuni, sub sancțiuni specifice denumite pedepse, a faptelor periculoase pentru valorile sociale, în scopul apărării acestor valori, fie prin prevenirea infracțiunilor, fie prin aplicarea pedepsei persoanelor care le săvârșesc”³.

Într-o altă definiție, destul de recentă, dreptul penal este definit ca „un ansamblu de norme juridice de drept public, prin care sunt reglementate faptele ce constituie infracțiuni, precum și condițiile și consecințele angajării răspunderii în cazul comiterii acestor fapte”⁴.

Într-o examinare recentă, alt autor apreciază că „dreptul penal ca legislație ar putea fi definit ca o ramură a sistemului nostru unitar de drept, alcătuit dintr-o totalitate de norme juridice adoptate de puterea legiuitoare, care stabilesc ce fapte constituie infracțiuni, condițiile răspunderii penale, sancțiunile și alte măsuri care pot fi aplicate ori luate de către instanțele de judecată față de persoanele care au săvârșit asemenea fapte, în scopul apărării valorilor fundamentale ale statului de drept”⁵.

Observăm că specialiștii în domeniu citați mai sus, deși în general sub aspect conceptual au definit în mod diferit dreptul penal, totuși, toți constată și scot în evidență faptul că, această ramură a dreptului românesc este alcătuită dintr-o varietate de norme juridice care stabilesc ce fapte constituie infracțiuni, condițiile răspunderii penale și sancțiunile aplicabile persoanelor care au săvârșit aceste fapte, în scopul apărării celor mai importante valori sociale.

Apreciem și noi, conform celor reținute în doctrină⁶ că noțiunea de „*drept penal*” este folosită, având două înțelesuri, respectiv acela de ramură a sistemului unitar a dreptului românesc și cel de știință a dreptului penal, ca ramură distinctă a științelor juridice române.

Așa cum deseori s-a menționat și în literatura de specialitate între dreptul penal ca ramură a sistemului nostru unitar de drept și știința dreptului penal ca ramură a științelor juridice, există o strânsă legătură, în ideea că, normele penale existente în vigoare la un anumit moment istoric dat, reflectă, de regulă, nivelul de dezvoltare a științei dreptului penal.

În opinia noastră, dreptul penal ca ramură a sistemului nostru unitar de drept, *reprezintă totalitatea normelor juridice adoptate de puterea legislativă, care stabilesc ce fapte întrunesc elementele constitutive ale unor infracțiuni, condițiile răspunderii penale, precum și sancțiunile sau alte măsuri care pot fi dispuse de puterea judecătorească față de persoanele fizice sau juridice care le-au săvârșit, în scopul apărării celor mai importante valori sociale.*

Obiectul dreptului penal. Asemenea tuturor ramurilor dreptului românesc și dreptul penal are un obiect propriu de reglementare care este constituit din cel mai important grup de relații sociale, denumite în doctrină relații de apărare socială, relații care se formează și se dezvoltă între membrii societății, independent de voința acestora.

¹ M. Basarab, *Drept penal, Partea generală*, vol. I, Ed. Fundației „Chemarea” Iași, 1992, p. 3.

² G. Nistoreanu, A. Boroii, *Drept penal, Partea generală*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 3.

³ C. Bulai, B. N. Bulai, *Manual de drept penal, Partea specială*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 7.

⁴ F. Streteanu, *Tratat de drept penal, Partea generală*, vol. I, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 3.

⁵ I. Pascu, *Drept penal, Partea generală*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2009, p. 2.

⁶ I. Pascu, *op. cit.*, p. 1; C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 7; C. Mitrache, C. Mitrache, *Drept penal român, Partea generală*, ed. a VII-a, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 19.

În decursul timpului, în literatura de specialitate s-au conturat două opinii în ceea ce privește *obiectul dreptului penal*.

Astfel, *într-o primă opinie* s-a susținut că obiectul dreptului penal este reprezentat de relațiile sociale care apar numai ca urmare a săvârșirii unei infracțiuni, deci numai relații de conflict în cadrul cărora se realizează tragerea la răspundere penală și pedepsirea autorilor.

În susținerea acestei opinii unul dintre autori menționa că „relațiile sociale care revin dreptului penal privesc activitatea socială de luptă împotriva infracțiunilor prin tragerea la răspunderea penală a celor ce săvârșesc infracțiuni. Aceasta este o activitate socială necesară, existentă în orice societate în care se săvârșesc infracțiuni, o activitate fără de care nu s-ar putea apăra ordinea de drept împotriva infracțiunilor. Activitatea de luptă împotriva infracțiunilor prin aplicarea de pedepse (sau măsuri de siguranță) celor ce săvârșesc infracțiuni se mai numește și activitate de constrângere penală sau de represiune penală... Această activitate devine obiect de reglementare penală și, prin aceasta, obiect al dreptului penal”¹.

Mai târziu, un alt autor susținător al aceleiași opinii menționa că „obiectul dreptului penal îl constituie acele raporturi sociale care reglementează lupta împotriva infracțiunilor sau a unor fapte penale, ce se nasc între stat și infractor sau făptuitor, ca urmare a comiterii unei infracțiuni sau a unei fapte prevăzute de legea penală, în vederea tragerii la răspundere penală a acestuia din urmă prin aplicarea pedepselor sau a celorlalte măsuri penale”².

În cadrul *celeii de-a doua opinii*, s-a susținut că dreptul penal reglementează conduita oamenilor atât înainte și independent de comiterea infracțiunilor, cât și după săvârșirea infracțiunilor.

În susținerea acestei opinii s-a arătat că „obiectul dreptului penal cuprinde relațiile de apărare socială, relații care se nasc nu din momentul săvârșirii faptei interzise, ci din momentul intrării în vigoare a legii penale”³.

Alți autori apreciază că „dreptul penal are ca obiect de reglementare un anumit fascicul sau grup de relații sociale, pe care le numim relații de apărare socială. Este vorba despre acele relații care se formează între membrii societății în mod obiectiv și legitim, independent de voința lor, din necesitatea respectării sistemului de valori pe care întemeiază însăși existența și evoluția normală a societății”⁴.

Mai recent, profesorul Ilie Pascu apreciază că „obiectul dreptului penal îl formează relațiile de apărare socială din care fac parte atât relațiile de cooperare între oameni în asigurarea ocrotirii ordinii sociale, cât și relațiile de conflict între titularii valorilor sociale ocrotite de legea penală și cei care au săvârșit fapte vătămătoare sau periculoase împotriva acestor valori”⁵.

În opinia noastră, prima opinie reținută și prezentată mai sus este cel puțin discutabilă, deoarece reduce obiectul dreptului penal numai la relațiile sociale de conflict, neluând în calcul relațiile sociale de conformare. De asemenea, un alt aspect criticabil este legat de faptul că în cadrul acestei opinii „se promovează teza caracterului sancționator al dreptului penal, potrivit căreia dreptul penal nu conține norme de conduită proprii și nu reglementează relații sociale specifice, ci asigură numai sancționarea încălcării normelor cuprinse în alte ramuri ale dreptului”⁶.

Criticând această opinie, în literatura de specialitate s-a susținut că „această concepție este criticabilă sub mai multe aspecte. Unul este acela că ea pune în discuție însăși existența dreptului penal ca ramură autonomă a dreptului. Reducând obiectul dreptului penal la relațiile sociale de conflict sau de răspundere penală, ea neagă în fapt caracterul normativ al dreptului penal, faptul că acesta reglementează prin normele sale și acele relații sociale în cadrul cărora se săvârșesc faptele generatoare de relații de conflict, iar nu numai pe acestea din urmă. De aceea, acceptarea concepției pe care o criticăm ar însemna admiterea în fapt a tezei zise a caracterului pur sancționator al dreptului penal, potrivit căreia dreptul penal n-ar conține

¹ I. Oancea, *Drept penal, Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 15 și 16.

² M. Basarab, *op. cit.*, p. 3 și 4.

³ C. Mitrache în, C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 21.

⁴ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 8.

⁵ I. Pascu, *op. cit.* (București, 2009), p. 5.

⁶ *Ibidem*, *op. cit.*, p. 5.

norme de conduită proprii și deci n-ar reglementa relații sociale specifice, ci ar cuprinde doar sancțiuni juridice mai severe (pedepse) pentru încălcarea normelor cuprinse în alte ramuri ale dreptului: dreptul constituțional, dreptul civil, dreptul familiei etc. Or, această teză, care neagă caracterul autonom al dreptului penal este în general respinsă în doctrină¹.

În acest context, în acord cu majoritatea părerilor exprimate în doctrină, considerăm că cea de-a doua opinie corespunde realității, obiectul dreptului penal incluzând conduita membrilor societății nu numai din momentul încălcării normei, ci din momentul intrării în vigoare a normei juridice respective.

În deplin acord cu cele reținute de doctrina noastră, considerăm că obiectul dreptului penal îl formează relațiile de apărare socială, relații în care sunt incluse atât relațiile de cooperare între membrii societății (relațiile de conformare), cât și relațiile de conflict care se nasc între titularii valorilor sociale ocrotite și cei care au săvârșit fapte prin care au adus atingere acestor valori.

Scopul dreptului penal. Scopul dreptului penal este menționat chiar în art. 1 din Codul penal în vigoare (denumit marginal chiar „scopul legii penale”), unde se prevede că „legea penală apără, împotriva infracțiunilor, România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept”. Din examinarea textului menționat rezultă că legea penală română ocrotește cele mai importante valori sociale, respectiv: statul, suveranitatea, independența unitatea și indivizibilitatea acestuia, precum și persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea și întreaga ordine de drept.

În literatura de specialitate s-a susținut că „interpretarea acestei dispoziții trebuie să se raporteze însă la sistemul de valori consacrat prin Constituția din 1991, revizuită în 2003. Astfel, potrivit dispozițiilor din art. 1 al Constituției, printre valorile care trebuie să facă obiect de ocrotire juridico-penală trebuie să fie incluse indivizibilitatea și forma republicană de guvernământ a statului român, caracterul democratic al acestuia, drepturile și libertățile fundamentale, pluralismul politic”².

Observațiile menționate mai sus sunt corecte, deoarece practic, în cadrul art. 1 din actualul Cod penal sunt stabilite și apărute cele mai importante valori sociale apărute de Constituția României.

Într-o altă opinie s-a susținut că „dreptul penal are ca scop apărarea valorilor sociale esențiale ale societății împotriva infracțiunilor”³.

În noul Cod penal⁴ s-a renunțat la definirea scopului legii penale, înlocuindu-se întregul articol.

Într-o examinare destul de recentă a anteproiectului noului Cod penal care nu fusese promulgat la acea vreme, în literatura de specialitate s-a susținut că „în mod just s-a renunțat la art. 1 (scopul legii penale, text existent în Codul penal în vigoare și preluat de noul Cod penal), renunțare care coincide cu soluția din anteproiectul Institutului de Cercetări Juridice (a se vedea Revista de drept penal nr. 3/2002, p. 127). Anteproiectul Ministerului Justiției valorifică în acest caz în mod corect observațiile critice din doctrina penală cu privire la prevederile la care s-a renunțat. Totodată, corectează în mod fericit omisiunea din noul Cod penal și din legea penală în vigoare”⁵.

În expunerea de motive referitoare la noul Cod penal, comisia, referindu-se direct la prevederea scopului legii penale arăta și motivația care a condus la această decizie „comisia, urmând modelul codurilor penale europene, și împărtășind și argumentele autorilor anteproiectului redactat de Institutul de Cercetări Juridice, a decis renunțarea la definirea scopului legii penale, definiție întâlnită doar în codurile penale din statele aflate în sfera de influență sovietică și justificată de imperative care nu își mai găsesc locul într-un stat democratic”⁶.

¹ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 10.

² *Ibidem*, p. 24.

³ L. Lefterache, *Drept penal, Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 22.

⁴ Legea nr. 286/2009 publicată în M. Of. nr. 510 din 24 iunie 2009.

⁵ G. Antoniu, *Observații cu privire la anteproiectul unui al doilea nou Cod penal (I)*, Revista de drept penal nr. 4/2007, p. 9.

⁶ Codul penal (Legea nr. 286/2009), publicat la 24.07.2009, Ed. C. H. Beck, București, 2009, p. 12 și 13.

3. LOCUL DREPTULUI PENAL ÎN SISTEMUL DREPTULUI ROMÂNESC

„Caracterul autonom al dreptului penal nu exclude existența unor legături organice cu celelalte ramuri ale sistemului nostru de drept. Atât timp cât dreptul penal reglementează relațiile de apărare a valorilor sociale, este firesc să aibă legături și cu celelalte ramuri ale sistemului de drept, care ocrotesc, la rândul lor, în forme specifice, valorile societății noastre”¹.

În susținerea aceleiași opinii, în literatura de specialitate s-a mai apreciat că „acest caracter autonom al dreptului penal nu exclude însă existența unor legături intime, necesare, organice cu toate celelalte ramuri ale sistemului de drept. Ca parte a sistemului de drept, dreptului penal îi revine sarcina de a reglementa o parte din relațiile sociale din societate și este firesc ca aceste relații, care sunt, așa cum se știe, relații de apărare socială, să fie legate organic de celelalte categorii de relații sociale care constituie obiect de reglementare pentru alte ramuri ale dreptului”².

Ne exprimăm părerea că opiniile menționate mai sus, sunt de actualitate și reflectă atât locul dreptului penal în sistemul dreptului românesc, cât și legătura acestuia cu alte ramuri ale dreptului românesc. Este firesc să fie așa, din moment ce fiecărei ramuri a dreptului românesc îi este specifică apărarea anumitor valori sociale, prin anumite modalități.

În acest context, dreptul penal are legături speciale cu alte ramuri ale sistemului nostru de drept, respectiv, cu *dreptul constituțional, dreptul procesual penal, dreptul execuțional penal, dreptul civil, dreptul transporturilor, dreptul administrativ, dreptul muncii și securității sociale, dreptul comercial etc.*

Dreptul penal și dreptul procesual penal. „Cele două ramuri nu pot exista una fără cealaltă, pentru că dreptul penal nu ar putea realiza apărarea valorilor sociale dacă nu ar exista dreptul procesual penal, care să reglementeze modul în care are loc tragerea la răspunderea penală a infractorilor; în același timp, dreptul procesual penal ar fi lipsit de obiect fără dreptul penal, deoarece raporturile de drept procesual penal se nasc și există numai pe baza raporturilor juridice penale de conflict, raporturi de drept material, dar și raporturi juridice derivate din acestea, și anume raporturi juridice de drept procesual penal”³.

În doctrină s-a mai susținut că „în cadrul sistemului de drept, dreptul penal are cele mai strânse și indisolubile legături cu dreptul procesual penal, cele două ramuri neputând exista una fără cealaltă. Dreptul penal n-ar putea realiza apărarea valorilor sociale dacă n-ar exista dreptul procesual penal care să reglementeze activitatea de urmărire, judecată și sancționare a celor care săvârșesc infracțiuni. La rândul său, dreptul procesual penal ar fi lipsit de obiect fără dreptul penal, fiindcă raporturile de drept procesual penal se nasc și pot exista numai pe baza raporturilor juridice penale de conflict, reglementate de dreptul penal și derivă din aceste raporturi. Deși au de îndeplinit sarcini specifice, cele două ramuri de drept urmăresc realizarea aceluiași scop final și dau expresie aceleiași politici penale”⁴.

Un alt colectiv de autori, susținând legătura existentă între dreptul penal și dreptul procesual penal susține că „prin normele dreptului penal se stabilesc faptele care sunt infracțiuni, pedepsele și răspunderea penală ce revine persoanelor ce săvârșesc infracțiuni, iar prin normele dreptului procesual penal este stabilită procedura de tragere la răspundere penală a celor vinovați de săvârșirea infracțiunilor”⁵.

Fără îndoială că dreptul penal are cele mai strânse legături cu dreptul procesual penal, cele două ramuri deși distincte ale sistemului nostru de drept neputând practic exista independent. Afirmția este susținută și justificată de faptul că dreptul penal n-ar putea realiza apărarea principalelor valori sociale dacă n-ar exista dreptul procesual penal care să stabilească întreaga activitate de urmărire penală, judecată și sancționare a celor ce săvârșesc infracțiuni. În același timp, dreptul procesual penal ar fi practic lipsit de obiect fără dreptul penal, deoarece, așa cum s-a subliniat și în doctrină, raporturile de drept procesual penal se nasc și pot exista numai în baza existenței raporturilor juridice de drept penal de conflict.

¹ I. Pascu, *op. cit.* (București, 2009), p. 6.

² C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 25.

³ I. Pascu, *op. cit.*, p. 6.

⁴ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 25 și 26.

⁵ C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 28.

Dreptul penal și dreptul constituțional. În susținerea acestei legături, în literatura de specialitate s-a reținut că „după cum este cunoscut, dreptul constituțional consacră, prin normele sale, valori sociale a căror apărare este garantată prin Constituție; ocrotirea acestor valori este realizată și prin normele dreptului penal.

Legiuitorul, atunci când procedează la incriminarea și sancționarea faptelor neconvenabile societății, are în vedere pe acelea care vatamă ori pun în pericol statul român, drepturile fundamentale ale omului, principiile de organizare și funcționare a statului de drept, proprietatea sub toate formele ei etc. Prin aceasta, dreptul penal își exercită rolul său de apărător al drepturilor sociale consfințite prin Constituție în forme specifice naturii sale, independent de dreptul constituțional”¹.

În cadrul primului articol al Constituției României sunt stabilite valorile sociale fundamentale ale statului de drept (denumite chiar valori supreme), precizându-se că acestea sunt garantate de către stat. Legătura cu dreptul constituțional este realizată prin rolul dreptului penal de a apăra acele valori fundamentale, precum și a altora prin norme de drept penal.

Dreptul penal are legături și cu alte ramuri ale sistemului de drept românesc.

Secțiunea a 2-a

Știința dreptului penal

1. DREPTUL PENAL CA RAMURĂ A ȘTIINȚELOR PENALE

Așadar, spre deosebire de dreptul penal care este o ramură a dreptului românesc, știința dreptului penal, este „o ramură a științelor juridice și cuprinde concepțiile, teoriile, ideile, principiile destinate să explice și să fundamenteze necesitatea, scopul și sarcinile dreptului penal, să stabilească metodele de investigație a fenomenelor penale, să elaboreze mijloacele juridice de prevenire și combatere a fenomenului cu ajutorul dreptului penal”².

În literatura de specialitate s-a susținut, de asemenea, că „știința dreptului penal este o ramură a științelor juridico-penale, exprimate în concepțiile, teoriile, ideile, principiile destinate să explice și să fundamenteze necesitatea, scopul și sarcinile dreptului penal, să stabilească metodele de investigație a fenomenelor juridico-penale, să elaboreze mijloacele juridice de prevenire și combatere a fenomenului infracțional cu ajutorul dreptului penal”³.

Un alt colectiv de autori apreciază că „știința dreptului penal este o ramură a științelor juridice și reprezintă un ansamblu de teorii, concepții, principii, privitoare la dreptul penal. Ca sistem de cunoștințe despre dreptul penal, știința dreptului penal explică și fundamentează necesitatea și sarcinile dreptului penal, metodele și mijloacele de prevenire și combatere a fenomenului infracțional”⁴.

Într-adevăr, în deplin acord cu părerile exprimate în doctrina noastră, considerăm că știința dreptului penal este o ramură distinctă a științelor juridico-penale care include concepțiile, teoriile, ideile și principiile destinate să explice necesitatea, scopul și sarcinile dreptului penal, să stabilească metodele de investigare a fenomenelor specifice, să elaboreze proceduri științifice de prevenire și combatere a criminalității.

Privită ca activitate științifică concentrată pe dreptul penal în ansamblul său, știința dreptului penal a constituit în decursul timpului (având același rol atât în prezent, cât și viitor) principalul motor care a condus în ultimă instanță la dezvoltarea apărării valorilor sociale, prin perfecționarea normelor juridice penale, odată cu evoluția de ansamblu a societății.

¹ I. Pascu, *op. cit.*, p. 6.

² I. Pascu, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 27.

³ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 28.

⁴ C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 29.

2. OBIECTUL ȘI METODELE DE STUDIU

În doctrina noastră s-a susținut că, „știința dreptului penal are ca obiect de studiu dreptul penal, ca ansamblu de norme și instituții, privit în complexitatea și dinamismul acestuia”¹.

În literatura de specialitate s-a mai reținut că „știința dreptului penal are ca obiect de studiu dreptul penal (ca legislație), adică ansamblul de norme și instituții, privit în complexitatea și evoluția sa. Știința dreptului penal studiază, în principiu, dreptul penal în vigoare; nu mai puțin însă, în cadrul științei dreptului penal se dau explicații și cu privire la istoria dreptului penal român, adică la reglementările anterioare legii penale în vigoare. De asemenea, sunt făcute referiri și la dreptul comparat, adică la experiența legislației altor țări”².

Apreciem și noi, în acord cu autorii citați, că știința dreptului penal are ca obiect de studiu dreptul penal, privit ca un ansamblu de norme juridice penale și instituții specifice.

Fără îndoială că știința dreptului penal studiază atât normele juridice ale dreptului penal în vigoare, cât și istoria dreptului penal sau alte aspecte de drept comparat.

În opinia noastră, știința dreptului penal, în baza fundamentărilor științifice efectuate, a cercetării jurisprudenței, a evaluării tendințelor evolutive sau involutive a criminalității și a evoluției de ansamblu a societății, propune modificarea și completarea unor norme penale care nu mai corespund momentului.

În literatura juridico-penală de specialitate, s-a susținut că știința dreptului penal efectuează un studiu tehnico-juridic subdivizat în trei componente principale, respectiv studiul *exegetic*, *dogmatic* și *critic*.

„a) *Studiul exegetic*, care are ca obiect cunoașterea, în parte, a fiecărei reguli de drept, în conceptul, în conținutul, în funcțiunea și în sfera sa de aplicațiune; cunoaștere care privește, deci, atât structura (forma), cât și substanța (conținutul normativ) și finalitatea (funcțiunea) fiecărei reguli de drept (me juridice). E un studiu de *analiză*, o operațiune de pătrundere în adânc și în amănunt, o adevărată cercetare morfologică, anatomică și fiziologică a regulii (normei) de drept cuprinse în fiecare dispozițiune de lege.

Sub raportul metodei, operațiunea care conduce la realizarea acestui studiu se numește *interpretare*.

b) *Studiul dogmatic*, care are ca obiect cunoașterea principiilor (fundamentale, generale, directive și speciale) ale dreptului pozitiv; principii decurgând din tot ceea ce regulile de drept au comun cu ele. Pentru stabilirea acestor principii, se cercetează care sunt normele juridice omogene și apoi se extrage din ele ideea care constituie elementul de omogenitate (de uniformitate) și deci care servește ca bază acelor norme.

Este, deci, un studiu de *sinteză*, de concentrare și integrare a normelor de drept în câteva principii superioare (dogme).

Din punctul de vedere al metodei, operațiunea, care realizează acest studiu, poartă numele de *sistematizare*.

c) *Studiul critic*, care, după cum chiar denumirea sa o arată, are de obicei descoperirea imperfecțiunilor dreptului, ca de ex.: dezarmoniei dintre forma și substanța regulilor de drept; discordanța dintre rostul unor reguli de drept și rezultatele la cari ele conduc, sau nepotrivirea dintre normele în particular și principiile de ansamblu; sau contradicțiunile, lacunele, inadvertențele dreptului pozitiv etc.

Este un studiu de *verificare* și *evaluare*, de cenzurare a dreptului pozitiv. Sub raportul metodei, operațiunea, care servește la întreprinderea acestui studiu, poartă același nume de *critică*³.

Ampla examinare prezentată mai sus, deși realizată aproape la mijlocul secolului trecut, este de mare actualitate și la momentul actual, specialiștii contemporani preluând-o și menționând-o de fiecare dată în lucrările lor în domeniu.

În literatura de specialitate, majoritatea specialiștilor⁴ au ajuns la concluzia că, în cadrul studierii dreptului penal, știința acestuia folosește în general aceleași metode ca și alte ramuri ale dreptului românesc, acestea fiind următoarele:

¹ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 28.

² I. Pascu, *op. cit.* (ed. a II-a), p. 7.

³ V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 95 și 96.

⁴ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 29; I. Pascu, *op. cit.*, p. 29.

- metoda rațională sau logică;
- metoda istorică;
- metoda comparativă;
- cercetarea sociologică concretă;
- metoda experimentului.

Metoda rațională sau logică presupune efectuarea studiului dreptului penal prin folosirea categoriilor și legilor logicii. În literatura juridică de specialitate această metodă a mai fost denumită și metoda tehnico-juridică.

Metoda istorică constă în cercetarea condițiilor care determină apariția, evoluția și dispariția normelor dreptului penal, în decursul timpului.

Metoda comparativă constă în studiul comparativ al normelor și instituțiilor penale aparținând altor sisteme de drept penal (ale altor state), în scopul cunoașterii elementelor care le diferențiază, dar și a celor comune cu normele noastre de drept penal.

Cercetarea sociologică concretă urmărește cunoașterea eficienței instituțiilor dreptului penal, în special a aplicării și executării sancțiunilor de drept penal (eficiența suspendării condiționate a executării pedepsei, a liberării condiționate, a măsurilor de siguranță etc.).

Metoda experimentului presupune aplicarea experimentală a unor măsuri de prevenire și combatere a criminalității sau a unor noi modalități de executare a sancțiunilor de drept penal.

Secțiunea a 3-a

Principiile fundamentale ale dreptului penal

1. PRELIMINARII

În literatura de specialitate mai veche s-a susținut că „după cum reiese și din denumirea lor, *prin principii de bază sau fundamentale* se înțeleg ideile sau orientările care călăuzesc și străbat întregul drept penal, întreaga activitate de luptă împotriva infracțiunilor prin mijloace de drept penal”¹.

Un alt autor apreciază că „principiile fundamentale ale dreptului penal reprezintă idei diriguitoare, orientări de bază care călăuzesc atât elaborarea, cât și realizarea normelor penale, care se regăsesc în cadrul instituțiilor dreptului penal: infracțiunea, răspunderea penală și sancțiunile penale”².

S-a mai exprimat opinia potrivit căreia, „principiile fundamentale ale dreptului penal sunt acele idei care străbat sau călăuzesc întreaga reglementare juridică penală, precum și activitatea de combatere a fenomenului infracțional prin mijlocirea dispozițiilor de drept penal”³.

S-a mai susținut că „în ramura dreptului penal, principiile fundamentale sunt idei directoare care călăuzesc elaborarea și realizarea normelor de drept penal, fiind deci prezente în întreaga reglementare juridico-penală”⁴.

Din examinarea modului în care au fost definite principiile fundamentale ale dreptului penal, constatăm că autorii citați au ajuns la un punct de vedere unitar, în sensul că aceste principii au fost definite ca fiind acele idei diriguitoare care călăuzesc elaborarea și realizarea normelor de drept penal, fiind prezente în întreaga reglementare juridico-penală.

În legătură cu denumirea de principii fundamentale, în literatura de specialitate s-a susținut: „caracterizarea unor principii ca fundamentale servește la deosebirea lor față de alte principii care nu au acest caracter... Principiile fundamentale sunt reguli de drept cu incidență generală și absolută, care nu pot fi

¹ I. Oancea, *Drept penal, Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 26.

² C. Mitrache, *Drept penal român, Partea generală*, ed. a IV-a revăzută și adăugită, Casa de editură și presă „ȘANSA – S.R.L., București, 2000, p. 27; C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, (curs – 2009), p. 42 și 43.

³ I. Pascu, *op. cit.* (2007), p. 32.

⁴ C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 56.

nesocotite de alte principii, pe când principiile generale sunt reguli derivate din cele dintâi și subordonate acestora, având și ele incidență generală, dar restrânsă la anumite laturi ale reglementării juridico-penale. Cât privește principiile instituționale, acestea sunt subordonate atât principiilor fundamentale, cât și celor generale, fiind aplicabile numai în cadrul instituțiilor la care se referă¹.

Observăm, așadar, că în literatura de specialitate, dreptul penal ca ramură distinctă, autonomă a dreptului românesc, este reglementat de o serie de principii fundamentale, generale și instituționale. Așadar, dacă principiile fundamentale sunt reguli de drept cu incidență generală asupra întregii ramuri a dreptului penal, principiile generale sunt derivate din cele fundamentale, având o incidență generală, dar numai cu privire la anumite laturi ale reglementării juridico-penale, iar principiile instituționale sunt subordonate atât celor fundamentale, cât și celor generale, fiind aplicabile numai în cadrul instituțiilor la care se referă.

În ceea ce privește identificarea principiilor fundamentale ale dreptului penal român, în literatura de specialitate s-au exprimat mai multe opinii, respectiv: principiul apărării împotriva infracțiunilor, prin mijloace de drept penal, principiul legalității, al democratismului și cel al umanismului²; al legalității, egalitatea în fața legii, umanismul, prevenirea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea ca singurul temei al răspunderii penale, personalitatea răspunderii penale și a pedepsei, și individualizarea sancțiunilor de drept penal³; legalitatea incriminării a pedepselor a măsurilor educative și de siguranță, incriminarea faptelor care prezintă un anumit grad de pericol social, umanismului și egalitatea în fața legii⁴; principiul legalității incriminării și a sancțiunilor de drept penal, al reacției sociale împotriva infracțiunilor, umanismului, egalitatea în fața legii penale, infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale, răspunderea penală personală și prevenirea faptelor prevăzute de legea penală⁵; reacția socială împotriva infracțiunilor, legalității, umanitar, incriminarea faptelor care prezintă un anumit grad de pericol social, egalitatea în fața legii penale, prevenirea faptelor prevăzute de legea penală⁶; legalității, umanismului, egalității în fața legii, prevenirii săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale, personalitatea răspunderii penale și individualizarea sancțiunilor de drept penal; principiul legalității incriminării și a pedepsei, caracterul personal al răspunderii penale, principiul minimei intervenții, individualizării și principiul umanismului⁷; legalității, umanismului, egalității în fața legilor, prevenirea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală, infracțiunea este unicul temei al răspunderii penale, personalității răspunderii penale, individualizării sancțiunilor de drept penal⁸.

Cu toate că (așa cum observăm), specialiștii din domeniul dreptului penal nu au ajuns la un punct de vedere comun în ceea ce privește identificarea și acceptarea principiilor fundamentale ale dreptului penal, totuși din varietatea principiilor prezentate mai sus, rezultă că unele au fost unanim acceptate, chiar dacă într-o denumire ușor schimbată.

Astfel printre principiile acceptate în doctrină, de către majoritatea specialiștilor le menționăm pe următoarele: legalitatea incriminării și a pedepsei, umanismului, personalitatea răspunderii penale, infracțiunea singurul temei al răspunderii penale, egalitatea în fața legilor, individualizarea sancțiunilor de drept penal și prevenirea faptelor prevăzute de legea penală.

Având în vedere cele menționate mai sus, precum și propriile opinii, apreciem că principiile fundamentale ale dreptului penal român sunt următoarele: principiul legalității, principiul umanismului, principiul personalității răspunderii penale, principiul minimei intervenții, principiul individualizării, prevenirea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală.

¹ *Ibidem*, op. cit., p. 56.

² I. Oancea, op. cit. (1971), p. 28-33.

³ C. Bulai, B. N. Bulai, op. cit., p. 57-62.

⁴ I. Pascu, op. cit. (2007), p. 33-37.

⁵ A. Boro, Gh. Nistoreanu, op. cit., p. 12-16.

⁶ V. Dobrinioiu, I. Pascu, I. Molnar, Gh. Nistoreanu, A. Boro, V. Lazăr, *Drept penal, Partea generală, ediție revăzută și adăugită cu dispozițiile Legii nr. 140/1996 pentru modificarea și completarea Codului penal*, Ed. Europa Nova, București, 1999, p. 20-25.

⁷ F. Streteanu, op. cit., p. 35-98.

⁸ C. Mitrache, C. Mitrache, op. cit., p. 43-47.

Deoarece cunoașterea acestor principii are o importanță majoră în înțelegerea și realizarea individualizării sancțiunilor de drept penal, în continuare vom proceda la examinarea sumară a acestora.

2. PRINCIPIUL LEGALITĂȚII

Referindu-se la principiul legalității profesorul Vintilă Dongoroz (la sfârșitul primei jumătăți a secolului trecut), susținea că „în dreptul penal modern domină, ca o regulă fundamentală, principiul *legalității* exprimat prin formula: „*nullum crimen sine lege; nulla poena sine lege; nullum iudicium sine lege*”.

Conform acestui principiu, *un fapt*, oricât de antisocial, vătămător, de imoral ar fi el, nu poate fi socotit infracțiune câtă vreme legea nu-l consideră ca atare (*legalitatea incriminării*); conform aceluiași principiu, nu se poate aplica unui vinovat o măsură represivă, pe care legea nu o prevede (*legalitatea pedepselor*); în fine, conform aceluiași principiu, nu poate fi cineva supus unei prigoniri judiciare, decât după rânduilele legale (*legalitatea judecăților*).

În sistemul *legalității riguroase*, nu numai că nu se poate considera ca infracțiune un fapt neprevăzut de lege, dar nu poate fi socotită infracțiune nici faptul care corespunde perfect activității incriminate de lege¹.

Referindu-se direct la acest principiu, în regimul politic trecut, profesorul Ion Oancea susținea că „acest principiu, aplicat în dreptul penal, ar putea fi denumit și principiul legalității apărării împotriva infracțiunilor prin mijloace de drept penal. El putea fi denumit, de asemenea, principiul legalității represiunii penale... S-ar putea da asemenea denumiri, fiindcă legalitatea se referă și trebuie să se refere la toate aspectele luptei împotriva infracțiunilor, la toate aspectele represiunii penale, începând cu stabilirea prin lege a infracțiunilor și a pedepselor și terminând cu cauzele care înlătură infracțiunea, răspunderea penală și executarea pedepsei... Potrivit acestui principiu, legea este aceea care determină faptele considerate infracțiuni („*nullum crimen sine lege*”), după cum tot legea este aceea care arată pedepsele („*nulla poena sine lege*”) și răspunderea penală ce revine persoanelor care au săvârșit infracțiuni”².

Profesorul Matei Basarab, aprecia că „acest principiu este consacrat în art. 2 C. pen., potrivit căruia legea prevede ce fapte constituie infracțiuni, pedepsele ce se aplică infractorilor și măsurile ce se pot lua în cazul săvârșirii lor. De asemenea, în alin. 1 art. 17 C. pen. se arată că *fapta pentru a fi infracțiune trebuie să fie prevăzută de legea penală*. Este vorba de principiul „*nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege*”, care a fost formulat de către Cesare Beccaria... Potrivit *principiului legalității pedepsei*, nu se pot aplica alte pedepse și măsuri decât cele prevăzute de legea penală, în limitele și condițiile stabilite de ea”.

Într-o amplă examinare, un colectiv de autori apreciază că „principiul legalității în materia dreptului penal îmbracă două aspecte, și anume:

a) *Legalitatea incriminării* exprimată prin regula „nu există infracțiune fără lege” (*nullum crimen sine lege*), ceea ce presupune că nicio persoană nu poate fi trasă la răspundere penală pentru o faptă care, în momentul săvârșirii ei nu era prevăzută de lege ca infracțiune. Astfel formulat principiul legalității incriminării constituie o puternică garanție juridică a respectării drepturilor și libertăților cetățenești.

Legalitatea incriminării are implicații asupra mai multor instituții ale dreptului penal, astfel:

– dispunând că numai legea prevede ce fapte constituie infracțiuni, decurge consecința că izvor al dreptului penal nu poate fi decât legea în sensul art. 141 C. pen.;

– în materia aplicării legii penale în timp legalitatea impune aplicarea principiului activității legii penale, în sensul că legea penală poate fi aplicată numai acelor fapte care în momentul comiterii lor erau prevăzute de lege ca infracțiune;

– prin interpretarea legii penale, adică prin operațiunea logico-juridică de stabilire a înțelesului ei, nu se pot crea infracțiuni, nu se pot adăuga sau subestima elemente din lege³.

b) *Legalitatea pedepsei și a măsurilor* ce se pot lua în cazul săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală este cunoscută în doctrină sub dictonul „*nulla poena sine lege*” (nu există pedeapsă fără lege).

¹ V. Dongoroz, *op. cit.*, p. 82.

² I. Oancea, *op. cit.* (1971), p. 30.

³ Autorii citează, M. Zolyneak, *op. cit.*, p. 31 și C. Bulai, *op. cit.*, p. 42.

Potrivit acestui principiu, persoanei care a săvârșit o infracțiune trebuie să i se aplice numai pedeapsa prevăzută de lege pentru acea infracțiune și numai în condițiile stabilite de lege. Principiul legalității mai este caracterizat și de faptul că pedepsele aplicate infracțiunilor sunt stabilite dinainte de lege, instanța având posibilitatea să aleagă o pedeapsă de o anumită natură și durată. Cât privește celelalte măsuri ce se pot lua în cazul săvârșirii infracțiunilor, legea penală are în vedere, pe de o parte, *măsurile de siguranță* care se iau pentru înlăturarea unor stări de pericol și preîntâmpinarea săvârșirii faptelor prevăzute de legea penală, iar pe de altă parte, *măsurile educative* care se aplică infractorilor minori în vederea reeducării lor¹.

Un alt colectiv de autori, apreciază că „în domeniul dreptului penal, principiul legalității exprimă regula că întreaga activitate de apărare socială împotriva criminalității trebuie să se desfășoare pe baza legii și în strictă conformitate cu legea. Aceasta înseamnă că atât conduita pretinsă membrilor societății (fapta interzisă sau, dimpotrivă, ordonată), cât și sancțiunea la care aceștia se expun în caz de nerespectare a legii penale trebuie să fie prevăzute de lege, iar realizarea prin constrângere a ordinii de drept penal (prin aplicarea sancțiunilor) să facă în deplină conformitate cu legea.

Principiul legalității în domeniul dreptului penal se exprimă în regulile *nullum crimen sine lege* (nu există infracțiune fără lege) și *nulla poena sine lege* (nu există pedeapsă fără lege). În virtutea acestor reguli, o faptă, oricât de periculoasă ar fi, nu poate constitui infracțiune dacă nu este prevăzută ca atare de lege, iar o constrângere aplicată unei persoane nu constituie pedeapsă, ci o manifestare de violență arbitrară, dacă nu este prevăzută de lege.

Astfel conceput și formulat, principiul legalității a fost destinat să servească drept garanție a libertății persoanei împotriva arbitrarului în activitatea aparatului judiciar, ca și împotriva unei legi care ar incrimina *ex novo* o faptă care, în momentul în care a fost săvârșită, nu era prevăzută de lege ca infracțiune.

Principiul se opune deci ca o persoană, care a săvârșit o faptă ce nu era prevăzută ca infracțiune, să fie surprinsă prin apariția unei legi care ar incrimina acea faptă și care s-ar aplica retroactiv. De aceea, s-a propus ca regulile *nullum crimen* și *nulla poena sine lege* să fie formulate ca *nullum crimen (nulla poena) sine lege praevia* sau *sine lege poenali anteriori*, ceea ce înseamnă că infracțiunea și pedeapsa trebuie să fie prevăzute de lege în momentul săvârșirii faptei, deci printr-o lege anterioară acesteia. Legea avertizează înaintea de a pedepsi (*Lex moneat priusquam feriat*).

Desigur, pentru ca sus-menționatele reguli să funcționeze ca adevărate garanții ale libertății persoanei, ele ar trebui să fie însoțite de altele. Astfel, nu este de ajuns ca pedeapsa să fie prevăzută de lege, ci este necesar, de asemenea, ca aceasta să fie aplicată numai în urma unei judecăți (regula *nullum poena sine lege*), iar judecata să se desfășoare potrivit legii (*nullum iudicium sine lege*)².

Alți autori examinând acest principiu, apreciază că „principiul legalității este un principiu unanim admis în doctrina penală română și străină și exprimă regula că întreaga activitate în domeniul dreptului penal se desfășoară pe baza legii și în conformitate cu aceasta.

Principiul legalității în dreptul penal exprimat în funcție de cele trei mari instituții ale acestora – infracțiunea, pedeapsa și răspunderea penală se poate exprima în regulile și *adagiile*: „*nullum crimen sine lege*”, „*nulla poena sine lege*”, „*nullum iudicium sine lege*”.

Potrivit acestor reguli, o faptă chiar dacă este periculoasă nu poate fi considerată infracțiune atâta timp cât prin lege nu este calificată ca atare. Or, o constrângere aplicată unei persoane nu constituie o pedeapsă decât dacă a fost calificată prin lege, iar stabilirea răspunderii penale (judecata) trebuie să se facă potrivit legii.

Principiul legalității este menit să constituie o garanție a libertății persoanei împotriva abuzului și arbitrarului din activitatea aparatului judiciar și, totodată, o garanție că legea ce incriminează „*ex novo*” nu se va aplica faptelor săvârșite înainte de intrarea ei în vigoare³.

Într-o altă opinie mai recentă exprimată în doctrină se susține că „principiul legalității incriminării și pedepsei presupune că nicio faptă nu poate fi considerată ca infracțiune dacă nu există o lege care să

¹ V. Dobrinou și col., *op. cit.*, p. 21-23.

² C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 57 și 58.

³ C. Mitrache, C. Mitrache, *op. cit.*, p. 43 și 44.

prevadă acest lucru (*nullum crimen sine lege*) și nicio sancțiune penală nu poate fi aplicată dacă ea nu era prevăzută de lege pentru fapta comisă (*nulla poena sine lege*). Legalitatea incriminării și pedepsei apare ca una dintre cele mai importante limitări ale lui *jus puniendi*, ea reprezentând principala garanție a securității juridice a cetățeanului în fața dreptului penal¹.

Având în vedere punctele de vedere exprimate în doctrină, apreciem că principiul legalității incriminărilor și a sancțiunilor presupune că nicio faptă nu poate fi considerată a fi infracțiune dacă ea nu este prevăzută în această formă de legea penală (*nullum crimen sine lege*), precum și faptul că nicio sancțiune penală nu poate fi aplicată unei persoane, dacă nu este prevăzută de lege pentru fapta comisă (*nulla poena sine lege*).

Așadar, acest principiu călăuzește atât activitatea de elaborare a legilor, cât și cea de aplicare concretă a acestora, împotriva persoanelor care au încălcat-o.

În dreptul nostru acest principiu are și un pronunțat caracter constituțional, fiind menționat expres în art. 23 alin. (12) din Constituția României „*nicio pedeapsă nu poate fi stabilită sau aplicată decât în condițiile și în temeiul legii*”.

3. PRINCIPIUL UMANISMULUI

„Principiul umanismului constituie o linie directoare a dreptului nostru penal în ceea ce privește determinarea scopului acestuia, a valorilor ce urmează să fie apărate și a mijloacelor prin care urmează să se înfăptuiască această apărare. Trebuie să se pornească în elaborarea și aplicarea normelor dreptului penal de la interesele și drepturile fundamentale ale omului, de la necesitatea asigurării condițiilor de realizare a personalității fiecăruia”².

Referindu-se la principiul umanismului, un alt colectiv de autori apreciază că acesta „presupune că întreaga reglementare penală trebuie să pornească de la interesele fundamentale ale omului. În centrul activității de apărare se află omul cu drepturile și libertățile sale... Sancțiunile penale pe lângă funcția coercitivă îndeplinesc și funcția de reeducare”³.

Un alt autor menționează că „principiul umanismului presupune ca legiuitorul român, în procesul de elaborare și adoptare a legilor penale, cât și instanțele de judecată cu prilejul aplicării normelor dreptului penal, să pornească de la interesele și drepturile fundamentale ale omului, de la asigurarea condițiilor de realizare și îmbogățire a personalității fiecăruia, în concordanță cu cerințele societății moderne.

Principiul umanismului trebuie să se manifeste și în privința celor ce au săvârșit infracțiuni, în sensul stabilirii precise a condițiilor răspunderii penale, iar în cadrul acestor raporturi să se țină seama de condiția umană a celui condamnat, să se respecte drepturile la asistență juridică și medicală, să se folosească mijloacele de reeducare corespunzătoare care să servească la transformarea și resocializarea infractorului și să nu i se înjosească demnitatea personală.

Constrângerea penală nu trebuie să conducă la cauzarea de suferințe fizice sau psihice condamnatului, altele decât cele inerente executării pedepsei”⁴.

Deci, principiul umanismului presupune că atât legiuitorul în procesul de elaborare a legii penale sau a altor acte normative cu dispoziții penale, cât și organele de urmărire penală și instanțele de judecată în procesul de aplicare a normelor de drept penal, trebuie să pornească de la respectarea strictă a intereselor și drepturilor fundamentale ale persoanei chemate să răspundă pentru încălcarea legii.

După probarea activității infracționale și aplicarea unei pedepse de către instanța competentă, principiul umanismului va produce efecte și în cazul executării unei pedepse privative de libertate care va presupune de asemenea respectarea drepturilor și libertăților specifice prevăzute de lege.

¹ F. Streteanu, *op. cit.*, p. 36.

² C. Bulai, B. N. Bulai, *op. cit.*, p. 60.

³ C. Mitache, C. Mitache, *op. cit.*, p. 45.

⁴ I. Pascu, *op. cit.* (2007), p. 36.